

Гуси-лебеді летять (фрагменти)

Михайло Стельмах

Розділ перший

Прямо над нашою хатою пролітають лебеді. Я дивлюся на них, і так мені хочеться, щоб вони повернулися. Птахи ніби послухалися мене й повернулися. А може, це був новий ключ. Дідусь говорить, що лебеді приносять на крилах весну, а сонце своїми ключами відмикає землю.

Я уявив собі, що буде, коли сонце, як це часто буває у мами, загубить ключі, і злякався. Сказав про це дідові, чим його дуже насмішив.

Дивлюся навкруги, і так мені хочеться побувати в тих краях, куди полетіли лебеді. Але дивлюся на свої босі посинілі ноги — й швиденько до хати, щоб не схопити від мами запотиличника.

А як перепало мені, коли я вискочив на перший льодок! Уся дівтора висипала тоді на прицерковний пагорб, хто з чим — із саморобними ковзанами, санчатами, шматками жерсті, ослінчиками. Головне було — не на чому їхати, а їхати, коли ж упадеш — реготати з усіма. Я тихцем узяв ночовки, в яких місили тісто, й побіг кататися.

Коли утворилася копиця з дітей, що попадали, мене раптом хтось витяг за комір. Це була налякана й гнівна мама. Вдома спочатку з мене вибивали дурість, потім лікували. Бабуся вирішила повести мене в церкву показати картину Страшного суду, щоб я покаявся. За всі гріхи була якась кара, та, на моє щастя, не було кари за те, що бігаєш босоніж по льоду й катаєшся на маминих ночовках.

У нас у дворі живе стара однокрила качка. Навесні вона клопочеться біля каченят, відганяє ворон. Розбирається і в людях. Як добра йде людина — чути її догідливе й розважливе "так-так-так", а як — сердите "ках-ках-ках!".

Я боюся зайти в хату, аж ось підходить дядько Себастьян і просить і передати матері листа від тата. Я радісно біжу — мамі тепер не до моїх ніг. Тільки от листа прочитати нікому — я вмю лише по-друкованому, мати не вмє зовсім. Тоді вона дає мені свої чоботи й посилає по дядька Миколу.

Коли вискакую на вулицю, чую в'їдливий сміх Петра Шевчика. Ми однолітки, але він хоче старшинувати наді мною, завжди підсміюється. Звертає увагу на мої чоботи й питає, чи це мамині. Я відповідаю. Що тепер вони вже мої.

Я пропоную побігти на річку. Ми біжимо разом, витанцьовуємо, Слухаємо, як тріщить крига — це шука хвостом лід розбиває, дивимося на сойку, на зайця й радіємо. Під ніздрястим снігом я знаходжу ніжну голівку підсніжника й розумію, що лебеді дійсно принесли на своїх крилах весну і життя.

Розділ другий

Я пам'ятаю, як урочисто проводжали в поле плугатарів. Коли вони поверталися додому, їх стрічали старі й малі. Яка то радість була отримати шматочок причерствілого хліба від зайця! Ніколи не забути й того, коли сам уперше стаєш до

чепіг. Із щедрівок я знав, що за плугом навіть сам Бог ходив, а Богоматір носила їсти орачам.

Дуже я любив читати книжки, і мати гримала на мене, коли я зачитувався, боячись, щоб це мені не зашкодило. Вдень я ще міг якось хитрувати з читанням, а от увечері мати задмухувала гасову лампу. Тоді я примудрився залазити на піч із каганцем і читати й читати.

Але зробити каганчика легше, ніж дістати в селі книгу. Якось дядько Юхрим пообіцяв дати почитати "Пригоди Тома Сойера", але за чотири склянки гарбузового насіння. Де ж його взяти?

Мати готувала насіння для посадки, вигрівала його на собі в поясі. Я попросив трохи, а коли нікого не було в хаті, відміряв із вузлика чотири склянки гарбузового насіння, не втримавшись від спокуси.

Невесело, каючись, бреду вулицею. Раптом бачу бідну голодну жінку з хлопчиком, яку виганяє з двору наш місцевий багатій. Згадав про насіння, підійшов і дав його хлопчику. Жінка заплакала й поцілувала мене.

За дві склянки насіння Юхрим дав мені почитати лише казки, і острахом думав про повернення додому. Назбирав щавлю на борщ, а коли висипав, із кишені випали дві гарбузові насінинки. Мати чомусь не лаяла, тільки спитала, чи це я пригостив бідну жінку й дитину насінням.

Розділ п'ятий

Я зіскакую з кобили на землю, путаю її і йду шукати гриби. Добре б знайти боровика чи хоча б красноголовця!

Заходжу в березняк, придивляюся скрізь. І раптом серце радісно завмирає — переді мною стоять два близнюки-красноголовці. Я вітаюся з ними. А далі — отакений красноголовище! Його шляпка не поміщається навіть у брилі. Буде чим похвалитися вдома! А ось іще проклюнувся грибочок. Хай росте собі!

Розділ восьмий

Вчився я добре, але вчився б іще краще, коли б мав у що взутися. Коли похолодало і з'явився перший льодок, я мчав до школи як ошпарений. Так і навчився бігати швидше за всіх.

Коли випав сніг, зажурилися і я, і мої батьки. Тоді батько вдягнув кирею і сказав, що сніг не сніг, а вчитися треба. Взяв мене на руки й поніс до школи. Спочатку всі дивувалися, а потім звикли. Батько ж говорив, що для людини головне — свіжа сорочка і чиста совість.

Для мене ж найкращим одягом назавжди залишилася батькова кирея.

Якось надворі захурделило, і батько припізнівся. Він сказав, що був на ярмарку. Дав мені бублика, потрусив киреєю, і на підлогу впали справжні чоботята. З підківками. І згадалися мені дідові слова: "Будеш іти межі люди і вибивати іскри..."

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Автобіографічна повість М. Стельмаха "Гуси-лебеді летять" змальовує нелегке

дитинство хлопчика Михайлика, у якого не було навіть чобіт. Але це не завадило йому відчувати радість життя, помічати красу природи, бути добрим та милосердним, поважати хліборобську працю. З великою любов'ю згадує письменник своїх рідних — батька, матір, діда. Саме від них він отримав перші уроки людяності, відчуття прекрасного, здатність до мрії, почуття гумору й проніс їх через усе життя. Твір сповнений ліризму, місцями нагадує поезію.